

О. М. Тур,
Л. П. Клевака

СФОРМОВАНІСТЬ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПОКАЗНИК ЇЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто комунікативну компетентність як інтегровану якість учнів закладів загальної середньої освіти. Надано визначення поняття «комунікативна компетентність», у якому увагу акцентовано на важливості емоційно-вольової сфери учня, що визначає його здатність успішно здійснювати комунікативну взаємодію в соціумі. Зазначено, що питання сформованості емоційно-вольових якостей учнівської молоді залишається актуальним і донині й потребує постійної уваги та всебічного дослідження. Увагу зосереджено на теоретичному осмисленні емоційних якостей характеру учня, що пов'язано із силою почуттів, які супроводжують його активність, спрямовану на задоволення власних потреб, і залежать від інтенсивності й характеру відповідних переживань, а також на вольових рисах характеру, що визначають енергійність, з якою молода людина прагне досягти своїх цілей у спілкуванні та керує своїми психічними процесами і станами. Для діагностики сформованості емоційно-вольових якостей учнів було запропоновано й реалізовано тестову методику «Ставлення до критики»; враховано, що формування комунікативної компетентності учнів закладів середньої освіти, у тому числі розвиток їхніх емоційно-вольових якостей, можливе за умови комунікативного спрямування навчальних дисциплін, використання дидактичних ігор, інтерактивних неігрових методів навчання, організації освітнього процесу на основі суб'єкт-суб'єктної комунікативної взаємодії педагога й вихованця, сприяння участі вихованців шкіл у позааудиторній роботі, зокрема в діяльності шкільного самоврядування, залучення до науково-дослідної роботи, участі в наукових гуртках, читацьких конференціях, дискусійних клубах, круглих столах, диспутах, творчих студіях тощо. Описано результати тестування та усного опитування молоді, проаналізовано якісні показники позитивних зрушень щодо рівнів сформованості її емоційно-вольової сфери.

Ключові слова: комунікативна компетентність, емоційно-вольові якості, учнівська молодь, інтерактивне навчання, позааудиторна робота, діагностика.

Постановка проблеми. Глобальні зміни, що відбулися останнім часом в інформаційній, соціальної, культурній, економічній та інших галузях народного господарства, вимагають негайних якісних змін у навчально-виховній діяльності закладів загальної середньої освіти України. Показником якості освіти сучасного учня школи, ліцею чи гімназії є високий рівень сформованості його комунікативної компетентності — здатності й готовності здійснювати ефективну

комунікацію на основі здобутих знань, умінь і навичок, а також із використанням сформованих індивідуальних якостей, з-поміж яких важливе місце відводиться емоційно-вольовим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативної компетентності особистості, і зокрема розвитку її емоційно-вольових якостей як важливого компонента зазначеної компетентності, є актуальною в працях багатьох науковців, серед яких: О. Винославська, І. Войціх, Т. Ковалькова, М. Малигіна, О. Пометун, І. Попович, Л. Сєрова,

Т. Соценко, Н. Ткачова, І. Трухін та ін. А втім, попри велику кількість розвідок із зазначеної проблематики в психолого-педагогічній науковій літературі, питання сформованості й подальшого розвитку якостей емоційно-вольової сфери учнів закладів загальної середньої освіти залишається на часі і потребує постійної уваги, глибокого осмислення й усебічного вивчення.

Мета статті — проаналізувати сформованість якостей емоційно-вольової сфери учнівської молоді (на прикладі учнів Полтавської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 Полтавської міськради Полтавської області) як важливого показника її комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Важливим показником рівня комунікативної компетентності учнівської молоді (з огляду на специфіку сучасної середньої освіти, особливістю якої є можливість кожного учня реалізуватися як науковець, взявши участь, наприклад, у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів — членів Малої академії наук України або інших конкурсах наукового чи мистецького спрямування) є сформованість у неї емоційно-вольових індивідуальних якостей, що уможлиблює високоефективну міжособистісну комунікативну взаємодію, зокрема: вміння швидко й адекватно зорієнтуватися в ситуації спілкування (обговоренні, дискусії, дебатах), ефективно підтримати діалог (полілог), послідовно й логічно висловити свої думки, демонструючи культуру мовлення, спокійно відреагувати на зауваження чи критику, переконати опонента у правильності власних міркувань, поставити продумані, виважені запитання або самому надати розгорнуту обґрунтовану відповідь, ненав'язливо вплинути на співрозмовника, схилити його на свій бік тощо.

Емоційні якості характеру особистості пов'язані з тим, наскільки інтенсивно й у якій спосіб під час різних видів діяльності (в тому числі й комунікативної) вона проявляє власні почуття й переживання задля отримання бажаного результату [1, с. 92]. До таких переживань можна віднести корелятивні пари: ентузіазм (захопленість) — емоційна холодність; співчуття (співпереживання) — емоційна байдужість; тепла приязність — відчуженість; повага — зневага; захоплення — заздрість; веселість — гнівливість тощо. Приємність у спілкуванні комунікантам забезпечує високий рівень позитивної емоційності,

що виявляється у цілеспрямованій зацікавленості партнером зі спілкування, бажанні сподобатися, налагодити взаємозв'язок; поєднана з адекватною впевненістю у собі позитивно виражена емоційність разом зі щирим бажанням вислухати, допомогти, розрадити, поради уможлиблюють глибоке взаєморозуміння і сприяють налагодженню тривалих дружніх взаємин. Те, наскільки інтенсивно й у якій формі особистість демонструє власну емоційну сферу, значною мірою залежить від того, наскільки людина вихована і який рівень культури має. Переживання будь-яких станів — чи то позитивних, чи то негативних — завжди виявляється у поєднанні із жестикуляцією, мімічними та пантомімічними рухами (невербальними засобами), що потребує формування в учнів шкіл, ліцеїв, гімназій витримки й культури їх прояву з метою позитивного впливу на їх комунікативну взаємодію та стосунки в колективі. Удосконалюючи комунікативно значимі експресивні способи вираження емоцій і почуттів, людина разом з тим удосконалює свою здатність сприймати й розуміти думки і переживання співрозмовника, виражені ним у різний спосіб, свої вміння їх розпізнавати; водночас розвивається вміння користуватися емоціями з метою впливу на інших [2, с. 243]. Ця здатність допомагає в професійно-комунікативній діяльності фахівцям різних галузей народного господарства та суспільної діяльності, якими в майбутньому стануть нинішні учні закладів загальної середньої освіти — педагогам і психологам, юристам і менеджерам (професія: людина — людина), інженерам і шоферам, радіомеханікам і машиністам (професія: людина — техніка), фахівцям-документознавцям і програмістам, економістам і статистам (професія: людина — знакова система), ветеринарам, зоотехнікам, агрономам (професія: людина — природа) тощо. Зрозумівши (на основі цілеспрямованого спостереження) внутрішній емоційний стан чи то клієнта, чи то співробітника, чи колеги, чи керівника, чи іншого потенційного співрозмовника, такий спеціаліст матиме змогу вплинути на нього, привернути його увагу, скерувати поведінку в потрібному напрямі, переконати, схилити на свій бік, умовити тощо задля досягнення комунікативної мети [3, с. 248].

Вольові риси характеру сучасного учня визначають енергійність, з якою молода людина

виявляє стійке бажання досягнути поставленої комунікативної мети і контролює власні психічні стани: завзятість, рішучість, самовладання, активність, незалежність, врівноваженість, принциповість, ініціативність, цілеспрямованість, організованість тощо. Учень, якщо він вольова особистість, уміє: гальмувати небажані свої стани; перемагати нерішучість, підвищуючи в такий спосіб свою впевненість; зміцнювати й відстоювати на демократичних засадах власний авторитет у колективі і статус комунікативно компетентної особистості з метою вибудовування ефективних взаємовідносин з викладачами, батьками, однолітками, зокрема з однокласниками, та іншими людьми; демонструвати працелюбність, соціальну активність, ініціативність, самодостатність, відповідальність, контактність, тактовність; модифікувати відповідно до ситуації спілкування власну поведінку в рольовому контексті; адекватно сприймати критику, поради, вказівки; усвідомлювати та відстоювати особисту позицію, почуття власної гідності, честі, свободи, рівності тощо. Як зазначає І. Трухін, вольові якості особистості характеризують сформованість її комунікативної компетентності не самі по собі, а в поєднанні з іншими, особливо моральними якостями [4, с. 174]. Людина з високим рівнем сформованої моральності й розвиненими вольовими якостями дотримується виключно демократичного стилю комунікативної взаємодії, реалізується в колективі як абсолютний лідер, помічник та порадник.

Варто зауважити, що емоційно-вольова сфера особистості тісно взаємопов'язана з когнітивною сферою. З одного боку, емоції та воля людини формуються на основі і з урахуванням мислення, а з іншого, емоційно-вольові якості уможливають пізнання певних процесів, явищ об'єктивної дійсності, сприяють зміні ходу мислення, стимулюють його розвиток, розширюють, поглиблюють, урізноманітнюють, вдосконалюють тощо. Тому людину, яка вміє усвідомлено керувати власними емоціями та вольовою сферою, можна охарактеризувати як комунікативно компетентну особистість. З метою формування таких умінь на заняттях у закладах загальної середньої освіти доцільно, зокрема, організувати різноманітні дискусії.

Дискусія — це інтерактивна взаємодія, аналітичний діалог на визначену тему, всебічне розкриття якої передбачає наявність кількох точок

зору, що потребують детального обговорення. Участь учнів у дискусіях сприяє формуванню в них комунікативної компетентності, розвитку самостійного мислення, рефлексивних здібностей, навичок спілкування (уміння слухати, говорити, наvertати на іншу думку, умовляти, схилити на свій бік, відстоювати власні переконання з аргументованим аналізуванням, коментовано оцінювати як свої, так і чужі судження, міркування, умовиводи, висновки тощо) [5, с. 34]. Насамперед педагог має скласти план дискусії, ознайомити учнів із ним, щоби підготувати їх до якісного, пізнавального й цікавого обміну думками. Задля дотримання тематики дискусії (унеможливлення відхилення від запропонованої теми) ним також мають бути заздалегідь дібрані тематично спрямовані запитання. У підготовці дискусії важливо застосувати інформаційні технології, інтернет, мультимедійний зв'язок, систему доступу до банків інформації тощо. Вчитель має коригувати перебіг спільної діяльності з учнями, надихати їх на ефективну взаємодію, передбачати такі запитання, які зумовлюють зіткнення думок, пошук аргументів, поглиблений аналіз проблеми, наприклад: «Чому вами зроблено саме такий висновок? Поясніть хід ваших міркувань», «Якими аргументами ви оперуєте на підтвердження ваших думок?» та ін. Обговорення у формі дискусії має завершитися в такий спосіб, щоб наявні розбіжності у міркуваннях її учасників були збережені. Водночас учні мають залишитися партнерами, мета яких — різнопланово обмінятися думками, колективно проаналізувати проблемні аспекти визначеної теми, визначити їхню істинність / хибність, сформулювати спільну думку в активній колективній взаємодії.

Застосування обговорень у форматі дискусії допомагає формуванню в учнівської молоді вмінь і навичок вільно орієнтуватися в різноманітних видах інформації, сприяє виробленню тактики конструктивної побудови взаємин у міжособистісній комунікації, під час колективної (групової) діяльності.

Так, скажімо, комунікативну взаємодію будь-якого колективу (в тому числі й учнівського) неможливо розглядати без урахування такого поширеного явища, як критика. Дехто її сприймає як позитивну даність і тому в такого учня з часом формуються позитивні риси характеру: порядність, розважливість, пильність,

відповідальність, уважність, смиренність, правдивість, відвертість, сумлінність, практичність, працьовитість; хтось толерує її (мириться з нею), хоча в душі не погоджується із заувагами чи претензіями на свою адресу, ображається, бентежиться, виправдовується, відчуває дратівливість і прагне помститися «кривднику» за слушної нагоди; але є й такі, хто активно протестує проти будь-якої критики (навіть конструктивної), не стримує своїх емоцій, може втрачати відчуття міри, допускати грубощі, різкі висловлювання, відкрити агресію.

Треба визнати, що нерідко критика буває деструктивною (руйнівною) й обумовлюється багатьма факторами, як-от: наявність в опонентів певних стереотипів, установок, оцінок, поглядів, переконань; прагнення зробити передчасні висновки, не отримавши вичерпної та достовірної інформації; перенесення враження від якоїсь однієї характеристики людини на всю її постать; віднаходження в людині тих якостей (за аналогією із собою), які їй не притаманні; небажання визнати переваги (перемоги) іншої людини (банальна заздрість) та ін.

З метою аналізу емоційно-вольових характеристик особистості (на основі чого планується робити висновки щодо ставлення учнів до критики), було використано тестову методику «Ставлення до критики» [6, с. 75]. Вона об'єднувала 16 запитань, із-поміж яких, наприклад, такі: *Як ви гадаєте, чи справді критика є універсальним методом усунення недоліків, які ви спостерігаєте у деяких однокласників? Яким є ваше ставлення до привселюдної критики? Як ви сприймаєте таке явище, як самокритика? Якщо вам необхідно покритикувати іншу людину, то чи намагаєтеся ви робити це коректно, тактовно, без образ? Чи пропонуєте ви під час критики якусь ідею, щоб виправити несприятливу ситуацію, чи просто вказуєте людині на видимі недоречності і не намагаєтеся допомогти? Як ви самі реагуєте на критику щодо вас? Яку поведінку ви обираєте, відповідаючи на критичні зауваження? Чи виникає у вас відчуття ворожості стосовно тієї людини, яка вас розкритикувала? У який спосіб ви вибудовуєте взаємодію з тими, хто дозволяє собі критику стосовно вас? Яке ваше ставлення до самокритичних людей?* та ін.

Групи відповідей були такі: 1) відповідь-погодження (так, погоджуюсь із тим, що критика —

це невід'ємний складник діяльності будь-якого колективу; так, критикувати варто; так, критикуючи іншого, необхідно пропонувати вихід із ситуації та ін.); 2) відповідь-спростування чи незгода (ні, я переконаний у тому, що критика ускладнює взаємини; ні, себе критикувати не можна, обов'язково знайдеться людина, яка зробить це краще за мене, та ін.); 3) умовна відповідь (критика можлива за умови, якщо її значення не перебільшується; критикую іншого за умови можливості передбачити його реакцію на мою критику та ін.). Серед них учень обирав одну. Крім того, було виокремлено рівні ставлення до критики: рівень схвального ставлення (СхС), що відповідає високому рівню розвитку емоційно-вольових характеристик особистості (кількість балів коливається в межах від 36 до 46); рівень толерантного ставлення (ТлС), що визначаємо як середній рівень розвитку емоційно-вольових характеристик особистості (кількість балів коливається в межах від 21 до 35); рівень нетерпимого ставлення (НтС), що є низьким рівнем розвитку емоційно-вольових характеристик особистості (кількість балів коливається в межах від 10 до 20). Щоб визначити кількість балів, набраних учнем за відповіді, використовували відповідну шкалу оцінювання, представлена в методиці.

Вивчення рівня розвитку емоційно-вольових характеристик з урахуванням тестової методики «Ставлення до критики» [6, с. 75] проводили серед учнів Полтавської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 на початку й наприкінці формувального експерименту. Учні було розподілено на дві групи — експериментальну (60 осіб) і контрольну (62 особи). Для контрольної групи (КГ) освітній процес провадився традиційно, формування комунікативної компетентності в розрізі розвитку емоційно-вольової сфери не реалізували. Освітній процес в експериментальній групі (ЕГ) проходив з урахуванням розвитку емоційно-вольової сфери учнівської молоді і передбачав засвоєння відповідних знань у процесі вивчення комунікативно спрямованих навчальних дисциплін із застосуванням інтерактивних ігрових методів, наприклад: дидактичних ігор [7, с. 58] та інтерактивних неігрових методів (кейс-стаді, брейнстормінг, ток-шоу, круглий стіл, портфоліо тощо), організації навчання на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога й учнів, що сприяло формуванню в останніх комунікативної

компетентності, розвитку в них емоційно-вольових якостей [8, с. 141].

Особливе значення для досягнення високого рівня сформованості емоційно-вольових характеристик у школярів надавалося самостійній позааудиторній роботі: 1) участі в діяльності шкільного самоврядування (обговорення проблем ефективного навчання, корисного дозвілля, захисту прав та інтересів учнів, участі в управлінні класом, школою тощо), яка характеризується дитячою активністю й самостійністю; 2) залученню учнів до різних форм та видів позааудиторної навчально-виховної роботи (науково-дослідна робота, наукові гуртки, читацькі конференції, радіодиктант національної єдності, дискусійні клуби, спік-клуб, КВК-змагання, зустрічі з непересічними особистостями, шкільні свята, тематичні виставки наукових чи творчих робіт, книжкових новинок, саморобок, шкільний театр, екскурсії та ін.). Участь школярів у такій роботі забезпечує формування й подальший розвиток емоційно-вольових якостей, зокрема готовності систематично, наполегливо працювати задля досягнення цілі, виявляти ініціативу, рішучість, самостійність, самовладання, витримку, дисциплінованість, перемагати невпевненість, боязкість, не ображатися, а одразу з'ясувати стосунки за допомогою вербальних засобів; критично ставитися до себе і своїх друзів, працювати в команді на результат, відповідально виконувати свої обов'язки тощо. Варто зазначити, що учням ЕГ не повідомляли про проведення експерименту, педагоги не акцентували увагу, над розвитком яких саме емоційно-вольових рис проводиться робота. Для зазначених учнів створювалися оптимальні умови щодо можливості їхньої соціалізації, самостановлення, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, за яких можливе вироблення необхідних емоційно-вольових характеристик.

За підсумками опитування висновуємо, що високий рівень (СхС) мали 23% учнів ЕГ до експерименту і 42% учнів після нього; середній рівень (ТлС) — 27% учнів до експерименту і 52% після; низький рівень (НтС) — 50% учнів до експерименту і 6% після нього. У КГ ці показники становили до експерименту 24%, 25% і 45%, а після експерименту — відповідно 33%, 35% і 32% (табл. 1).

Проведений аналіз результатів розвитку морально-вольових якостей школярів засвідчив в ЕГ приріст високого рівня (на 19%) і середнього рівня (на 25%) та суттєве зменшення відсотка низького рівня (на 44%). У КГ приріст високого та середнього рівнів був однаковим — по 9%, а зменшення відсотка низького рівня становило лише 13% (рис. 1).

Отже, різниця між показником приросту сформованості морально-вольових якостей за високим рівнем в ЕГ порівняно з таким самим показником у КГ становить 10% (19% — 9%), тобто в ЕГ показник вищий на 10%; за середнім рівнем — 16% (25% — 9%), тобто в ЕГ показник кращий на 16%; за низьким рівнем — 31% (44% — 13%), тобто кількість учнів ЕГ, у яких після експерименту рівень ставлення до критики залишився низьким, на 31% менша, ніж у КГ, що також є показником кращого результату в ЕГ.

Отримані дані формульованого експерименту щодо визначення рівнів сформованості емоційно-вольових характеристик школярів засвідчили, що багато учнів ЕГ усвідомили й переосмислили своє ставлення до критики. Збільшилася кількість тих, хто схвально сприймає критику на свою адресу, врівноважено, з розумінням і без негативу реагує на неї, визнаючи недоліки. Ось декілька висловлювань учнів на підтвердження таких узагальнень: «Колісь я надто не любила, якщо вчителі, батьки, а особливо друзі, робили мені зауваження

Таблиця 1

Рівні	ЕГ (60 учнів)			КГ (62 учні)		
	До експерим., %	Після експерим., %	Приріст, %	До експерим., %	Після експерим., %	Приріст, %
Високий	23	42	+ 19	24	33	+ 9
Середній	27	52	+ 25	26	35	+ 9
Низький	50	6	– 44	45	32	– 13

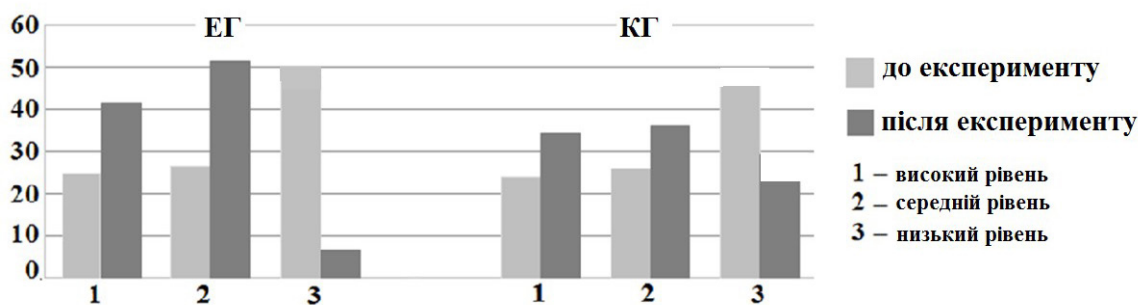

Рис. 1. Рівень ставлення до критики

стосовно навчання, зовнішнього вигляду, того, як я проводжу вільний час, яку музику обираю, щоб послухати, тощо. Мене це ображало. Я вважала, що до мене прискіпуються, і тому часто захищалася шляхом виправдовувань чи, навпаки, нападок. Це, звісно, призводило до погіршення стосунків, навіть до їх розриву. Сьогодні я вже не реагую аж надто емоційно, скоріше, дослухаюся до думок інших, намагаюся подивитися на себе їхніми очима, і часто виявляється, що сторонні люди мають рацію щодо мене» (Олена, 10 клас); «Чесно сказати, мені не подобається, якщо в розмові люди зі мною не погоджуються, але, якщо раніше я говорив про це прямо в очі, то зараз я стримую себе, бо розумію, що кожна людина, як, власне, і я сам, має право на свою думку і на те, щоб висловити її і бути почутим» (Олексій, 11 клас); «Я в принципі не вважаю критику поганим явищем, але відчуваю незручність і дискомфорт, коли чую її на свою адресу. Водночас я розумію, що сказане може допомогти змінитися, якщо правильно інтерпретувати почуте і не ображатися, а ще й подякувати тому, хто ризикнув вказати мені на мої ж недоліки» (Катерина, 11 клас).

Висновки. Отже, сформованість емоційно-вольових якостей учнів закладів загальної середньої освіти є визначальним чинником набуття ними комунікативної компетентності. Розвиток цих якостей в учнів має стати одним із головних завдань професійної діяльності учителів шкіл, адже сприятиме належному й адекватному їх спілкуванню та ефективному регулюванню спільної діяльності [9, с. 9]. Саме розвиненість емоційно-вольової сфери учня визначає його *контактність* (здатність встановлювати соціальні контакти), *адаптаційність* (обумовленість поведінки учня в міжособистісному спілкуванні

та в колективі), *стресостійкість* (взаємообумовленість та взаємозалежність інтелектуальної, вольової, емоційної стабільності до зовнішніх викликів) [10, с. 244]. Від сучасної людини часто очікують миттєвих рішень, коли в умовах браку часу й необхідної інформації діяти доводиться швидко, спрямовуючи усі моральні та фізичні зусилля на отримання позитивного результату. Не виявляти в таких умовах надмірної емоційності, зберігати ясність думок, логічність мислення можуть не всі. Здатність протистояти стресовим ситуаціям можна розвинути завдяки постійним тренуванням і набуттю звички щоденно напружено і творчо працювати.

Ефективне формування емоційно-вольових якостей учнів закладів загальної середньої освіти можливе за умови використання інтерактивних методів, які дають учителеві змогу моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати соціальний досвід учнів через включення їх у різні навчальні і життєві ситуації, створювати умови для розвитку здатності дітей свідомо вибудовувати дружні стосунки в класі, визначати свою роль в учнівському колективі, зменшувати ймовірність виникнення конфліктів, прагнути до співпраці на основі діалогу, реалізувати принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співробітництва, доброзичливого ставлення, переконувати, активно обговорювати, дослухатися до думок інших людей, чути їх [11, с. 4]. Саме інтерактивне навчання, зокрема активна участь у дискусіях, диспутах, дебатах, круглих столах, брейнстормінгу, різних ток-шоу, ділових, рольових, інтелектуальних іграх тощо, сприяє набуттю учнями комунікативних навичок [12, с. 121], як-от: демонструвати під час спілкування позитивні індивідуальні якості; створювати доброзичливу

атмосферу спілкування; адекватно сприймати себе під час комунікації, прогнозувати перспективи персонального зростання тощо. Опанування школярами комунікативних здатностей сприяє їхньому становленню як вольових, емоційно незалежних, оптимістично налаштованих особистостей, готових долати будь-які життєві виклики.

Рівень комунікативної компетентності учня значною мірою залежить від його інтелектуальних та морально-естетичних якостей, тому подальшим напрямом дослідження має стати вивчення стану саме їхньої сформованості.

Список використаних джерел

1. Войціх І. Критерії та показники сформованості емоційної компетентності майбутніх психологів. *Вища школа*. 2016. № 6 (143). С. 89–96.
2. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування. Київ : Професіонал, 2017. 378 с.
3. Ковалькова Т. Розвиток емоційної та вольової регуляції студентів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1 (61). С. 242–250.
DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-242-250>.
4. Трухін І. О. Соціальна психологія спілкування. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 265 с.
5. Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття. *Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання*. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 30–43.
6. Серова Л. Г. Тести для відбору персоналу. Київ : Шкільний світ, 2015. 253 с.
7. Kolomiets S. S., Konoplenko L. O. A model for teaching speaking English for Specific Purposes (information security) using business game. *Advanced Education*. 2015. № 3. Pp. 58–63.
DOI: <http://dx.doi.org/10.20535/2410-8286.44209>.
8. Tkachova N., Tur O. Didactic game as an advanced method of communicative competence formation in future specialists in documentation and information services. *Advanced Education*. 2017. № 7. Pp. 141–145.
DOI: <http://dx.doi.org/10.20535/2410-8286.90021>.
9. Винославська О. В., Малигіна М. П. Людські стосунки. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 142 с.
10. Соценко Т. М., Попович І. С. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у дітей. *Інсайт : зб. наук. пр. студентів, аспірантів та молодих вчених*. Херсон : Гельветика, 2018. С. 243–246.
11. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. Київ : Шкільний світ, 2017. 142 с.
12. Кашлев С. С. Інтерактивні методи вивчення педагогіки. Київ : Вища школа, 2016. 176 с.

References

1. Voitsikh, I. (2016). Kryterii ta pokaznyky sformovano-sti emotsiinoi kompetentnosti maibutnix psykholohiv [Criteria and indicators of the formation of emotional competence of future psychologists]. *Vyshcha shkola — High school*, 6 (143), 89–96 [in Ukrainian].
2. Tymbaliuk, I. M. (2017). *Psykhologhiia spilkuvannia [Psychology of communication]*. Kyiv : Profesional [in Ukrainian].
3. Kovalkova, T. (2021). Rozvytok emotsiinoi ta volovoi rehuliansii studentiv [Development of emotional and volitional regulation of students]. *Vcheni zapysky Universytetu “KROK” — Scientific notes of the University “KROK”*, 1 (61), 242–250.
DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-242-250> [in Ukrainian].
4. Truhin, I. O. (2015). *Sotsialna psykholohiia spilkuvannia [Social psychology of communication]*. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
5. Skrypnyk, M. (2005). Interaktyvne navchannia: osnovni poniattia [Onlinetraining: basic concepts]. *Ihry doroslykh. Interaktyvni metody navchannia — Adult games. Interactive learning methods*, 30–43. Kyiv : Red. zahalnoped. haz. [in Ukrainian].
6. Sierova, L. H. (2015). *Testy dlia vidboru personalu [Tests for personnel selection]*. Kyiv : Shkilnyi svit [in Ukrainian].
7. Kolomiets, S. S., & Konoplenko, L. O. (2015). A model for teaching speaking English for Specific Purposes (information security) using business game. *Advanced Education*, 3, 58–63.
DOI: <http://dx.doi.org/10.20535/2410-8286.44209>.
8. Tkachova, N., & Tur, O. (2017). Didactic game as an advanced method of communicative competence formation in future specialists in documentation and information services. *Advanced Education*, 7, 141–145.
DOI: <http://dx.doi.org/10.20535/2410-8286.90021>.
9. Vynoslavskaya, O. V., & Malyhina, M. P. (2016). *Liudski stosunki [Human relationships]*. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
10. Sotsenko, T. M., & Popovych, I. S. (2018). Osoblyvosti rozvytku emotsiino-volovoi sfery u ditei [Peculiarities of the development of the emotional and volitional sphere in children]. *Insait — Insight : collection of scientific papers of students, postgraduates and young scientists*. (pp. 243–246). Kherson : Helvetyka [in Ukrainian].
11. Pometun, O. (2017). *Interaktyvni metodyky ta sistema navchannia [Interactive methods and training system]*. Kyiv : Shkilnyi svit [in Ukrainian].
12. Kashlev, S. S. (2016). *Interaktyvni metody vyvchen-nia pedahohiky [Interactive methods of pedagogy study]*. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].

O. M. Tur,
L. P. Klevaka

**DEVELOPMENT OF EMOTIONAL AND VOCATIONAL QUALITIES
OF STUDENT YOUTH AS AN INDICATOR OF ITS COMMUNICATIVE COMPETENCE**

Abstract. *The article examines communicative competence as an integrated quality of students of secondary education institutions. The definition of the concept of “communicative competence” is presented, in which attention is focused on the importance of the emotional and volitional sphere of the student, which determines his ability to successfully carry out communicative interaction in society. It is noted that the question of the formation of emotional and volitional qualities of schoolchildren remains relevant even today and requires constant attention and comprehensive research. Attention is focused on the theoretical understanding of the emotional qualities of the student’s character, which is related to the strength of feelings that accompany his activity aimed at satisfying his own needs, and depend on the intensity and nature of the corresponding experiences, as well as on the strong-willed character traits that determine energy, with how a young person strives to achieve his goals in communication and manages his mental processes and states. In order to diagnose the formation of emotional and volitional qualities of students, the test method “Attitude to criticism” was proposed and implemented, taking into account that the formation of communicative competence of students of secondary education institutions, including the development of their emotional and volitional qualities, is possible under the condition of communicative orientation of educational disciplines, the use of didactic games, interactive non-game learning methods, organization of the educational process based on the subject-subject communicative interaction of the teacher and pupil, promotion of participation of school pupils in extracurricular work, in particular participation in school self-governance activities, involvement in research work, participation in scientific circles, readers’ conferences, discussion clubs, round tables, debates, creative studios, etc. The results of testing and an oral survey of young people are described, qualitative indicators of positive changes regarding the levels of formation of their emotional and volitional sphere are analyzed.*

Keywords: *communicative competence, emotional and volitional qualities, student youth, interactive learning, extra-curricular work, diagnostics.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Тур Оксана Миколаївна — д. пед. наук, професорка, професорка кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна, 1.oksanetur@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2754-9963>

Клевака Леся Петрівна — канд. пед. наук, доцентка, доцентка кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна, klevakaalesi@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6924-8221>

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Tur O. M. — D. Sc. in Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine, 1.oksanetur@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2754-9963>

Klevaka L. P. — PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine, klevakaalesi@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6924-8221>

Стаття надійшла до редакції / Received 28.09.2023